

29 Μαΐου 1453: Η άλωση της Κωνσταντινούπολης

Αν κάποιος, ένα χρόνο νωρίτερα, του έλεγε ότι θα πεθάνει για την Κωνσταντινούπολη, ο Ιωάννης Ιουστινιάνης θα τον περνούσε για τρελό. Παλιά ελληνική αριστοκρατική οικογένεια, οι Giustiniani βρέθηκαν στην Ιταλία και εξιταλίσθηκαν. Αναπτύχθηκαν στη Βενετία και στην Τζένοβα. Όταν οι Φράγκοι πήραν την Κωνσταντινούπολη, το 1204, ο βενετσιάνικος κλάδος της οικογένειας κυριάρχησε σε τμήματα της Τζίας και της Σερίφου. Έναν αιώνα αργότερα, ο γενοβέζικος κλάδος βρέθηκε επικεφαλής της μαόνας της Χίου. Μαόνα έλεγαν, τότε, την εταιρεία, που κυρίευε ένα μέρος, το διοικούσε και το εκμεταλλευόταν βιομηχανικά και εμπορικά. Είχαν περάσει πάνω από εκατό χρόνια, όταν, στα μέσα του ΙΕ΄ αιώνα, ο Ιωάννης Ιουστινιάνης ήταν αρχηγός της μαόνας.

Με έδρα τη Χίο, έκανε εμπόριο με την Κωνσταντινούπολη και ήξερε τα πράγματα από πρώτο χέρι. Η βυζαντινή αυτοκρατορία έπνεε τα λoίσθια. Εκτεινόταν ως λίγα μέτρα έξω από το τείχος της πρωτεύουσάς της, κατείχε μερικά εδάφη εδώ κι εκεί και σπαρασσόταν από τη διαμάχη μεταξύ των ενωτικών (αυτών που ήθελαν την ένωση της ορθόδοξης με την καθολική εκκλησία) και των ανθενωτικών (αυτών, που πολεμούσαν μια τέτοια λύση). Κανένας δεν ασχολιόταν με την παραγωγή. Στάρι έπαιρναν από τη Νότια Ρωσία και τ΄ άλλα χρειώδη από το Αιγαίο. Στην παραλία, οι αντιμαχόμενες συνοικίες των Βενετσιάνων και των Γενοβέζων εμπόρων, ουσιαστικά αυτοδιοικούνταν. Στις εκκλησίες και στα μοναστήρια, οι ανθενωτικοί ιερωμένοι παρακαλούσαν τον θεό να τους απαλλάξει από τους Παλαιολόγους.

Η οικογένεια των Παλαιολόγων κατείχε τον θρόνο της αυτοκρατορίας κοντά διακόσια χρόνια. Από τότε, δηλαδή, που διώχτηκαν οι Φράγκοι από την Πόλη, το 1261. Ο Ιωάννης Η΄ Παλαιολόγος πέθανε στις αρχές του 1449. Δικαιωματικά, ο θρόνος της αυτοκρατορίας πήγαινε στον αδερφό του, δεσπότη του Μιστρά Κωνσταντίνο. Το δεσποτάτο της Πελοποννήσου πρόσφερε τη σιγουριά. Ο θρόνος της Βυζαντινής αυτοκρατορίας την αίγλη μιας χιλιόχρονης ιστορίας. Ο Κωνσταντίνος προτίμησε τη δεύτερη. Στέφθηκε αυτοκράτορας στις 12 Μαρτίου 1449. Τα προβλήματα μετατράπηκαν σε χιονοστιβάδα, όταν, έπειτα από δυο χρόνια, σουλτάνος έγινε, στα 25 του χρόνια, ο Μωάμεθ, που ποτέ δεν έκρυψε τις προθέσεις του. Σχεδόν αμέσως, άρχισε να χτιζει ένα κάστρο στην ευρωπαϊκή ακτή του Βοσπόρου. Το έλεγε Ρούμελι Χισάρ και το έχτιζε απέναντι από το Ανατόλ Χισάρ, που είχε φτιάξει παλιά ο Βαγιαζήτ. Με τα δυο κάστρα να ελέγχουν την είσοδο του Βοσπόρου, η Κωνσταντινούπολη έμενε δίχως στάρι. Και, στα στενά της Καλλιπόλης, ο τουρκικός στόλος έλεγχε την είσοδο των πλοίων από το Αιγαίο. Τέλη Αυγούστου του 1452, το Ρούμελι Χισάρ ήταν έτοιμο. Ως και Έλληνες ανθενωτικοί είχαν δουλέψει για να γίνει.

Ο Κωνσταντίνος παρακολουθούσε το χτίσιμο ανήμπορος να επέμβει. Μόνη λύση του έμενε να δεχτεί να επικυρώσει την ένωση των εκκλησιών, που είχε αποφασιστεί στη σύνοδο της Φεράρας, το 1439, ελπίζοντας σε βοήθεια από τη Δύση. Στις 12 Δεκεμβρίου 1452, στην Αγιά Σοφιά, έγινε η πανηγυρική τελετή με τους ανθενωτικούς να φανατίζουν τα πλήθη και να διαδηλώνουν κατά του αυτοκράτορα έχοντας επικεφαλής τον αρχηγό τους, Γεώργιο Σχολάριο. Τέλη του μήνα, ο Κωνσταντίνος κήρυξε την πρωτεύουσά του σε κίνδυνο. Ήταν η σειρά του πάπα Νικόλαου Ε' να κάνει κάτι. Απεσταλμένοι του διέτρεξαν την Ευρώπη:

«Πάτε στην Κωνσταντινούπολη να πολεμήσετε, αν χρειαστεί».

Ελάχιστοι ανταποκρίθηκαν: Τέσσερα βενετσιάνικα πλοία έφτασαν από την Κρήτη. Μερικά από την Ιταλία. Δυο γενοβέζικα από τη Χίο. Αρχηγός τους ο Ιωάννης Ιουστινιάνης με 400 σιδερόφρακτους θωρακοφόρους και 300 ναύτες. Οι χρονικογράφοι της εποχής έμειναν έκθαμβοι στη θέα τους. Κάποιος έγραψε πως καθένας από τους Γενοβέζους του Ιουστινιάνη ισοδυναμούσε με έναν τουρκικό λόχο. Συνολικά, μαζεύτηκαν 3.000 ξένοι και 5.000 Έλληνες, κυρίως από την Πελοπόννησο. Μαζί με τους 2.000 της αυτοκρατορικής φρουράς, έφταναν τους 10.000 πολεμιστές.

Ελάχιστοι για ν' αντιμετωπίσουν τους Οθωμανούς, που κατέφθαναν κατά κύματα και στρατοπέδευαν έξω από τα τείχη. Κι άντε να βάλεις Βενετσιάνο να πολεμά στο πλάι Γενοβέζου με τους Έλληνες ανθενωτικούς να σαμποτάρουν και τους μεν και τους δε. Και να διαδίδουν προφητείες ότι τάχα είναι πεπρωμένο να μπουν οι Τούρκοι στην Πόλη, να καταλάβουν τη μισή, οπότε άγγελος κυρίου θα κατέβει από τους ουρανούς, θα καθαιρέσει τον Παλαιολόγο, θα ορίσει άλλον αυτοκράτορα και θα διώξει τους εισβολείς. Τριακόσια μοναστήρια μέσα στην Πόλη με 10.000 μοναχούς είχαν μεταβληθεί σε δραστήρια πέμπτη φάλαγγα κατά του Κωνσταντίνου.

Ήταν 2 Απριλίου του 1453, όταν ο Μωάμεθ ολοκλήρωσε την πολιορκία της βυζαντινής πρωτεύουσας. Οι χρονικογράφοι ανεβάζουν τον στρατό του από 80.000 οι πιο συντηρητικοί ως μισό εκατομμύριο οι πιο μεγαλόστομοι. Η αλήθεια πρέπει να βρίσκεται κάπου ανάμεσα στους εκατό με 250.000. Αριθμός τεράστιος για να αντιμετωπιστεί από τους 10.000 ετερόκλητους υπερασπιστές.

Την ίδια μέρα, 2 Απριλίου, ο Κωνσταντίνος συγκάλεσε πολεμικό συμβούλιο. Ανάμεσα σ'

αυτούς που συμμετείχαν ήταν κι ο Ιουστινιάνης. Παρακολουθούσε με θαυμασμό την επίμονη άρνηση του Παλαιολόγου να φύγει στην Πελοπόννησο και να σωθεί. Κάπου μέσα του είχε μάλλον αποφασίσει να αποχωρήσει σε πρώτη ευκαιρία. Είχε επιθεωρήσει τα τείχη, είχε δει τα πλήθη των Τούρκων, δε χρειαζόταν ιδιαίτερη εξυπνάδα για να προβλέψει την κατάληξη. Ο άνδρας απέναντί του, που έπαιζε το κεφάλι του κόντρα και στην πλειοψηφία του λαού του, επειδή «έτσι έπρεπε», του προκαλούσε τουλάχιστον την περιέργεια.

Η κουβέντα έφτασε στο κρίσιμο σημείο του, ποιος θα υπεράσπιζε, τι. Δώδεκα κάστρα είχε το τείχος. Τα δέκα ο Κωνσταντίνος ήθελε να τα αναθέσει στους ξένους και τα δυο σε Έλληνες της εμπιστοσύνης του. Ακόμα και τον ανθενωτικό πρωθυπουργό του, Νοταρά, τον είχε τοποθετήσει επικεφαλής των εφεδρειών. Δεν του έδινε κάστρο.

Άρχισε η μοιρασιά. Όμως, ξαφνικά, όλοι σιώπησαν. Ο αυτοκράτορας ρώτησε, ποιος θα αναλάμβανε την πύλη του Αγίου Ρωμανού. Ήταν η πιο ευάλωτη θέση, η πρώτη που θα έπεφτε. Οι αρχηγοί απέφευγαν να κοιτάξουν κατά πρόσωπο τον Κωνσταντίνο, που τους περιεργαζόταν με αγωνία. Ο Ιουστινιάνης τον λυπήθηκε. Ούτε ο ίδιος κατάλαβε πώς έγινε και πετάχτηκε επάνω λέγοντας:

«Έχοντας πεποίθηση στη βοήθεια του θεού, κηρύσσω τον εαυτό μου έτοιμο να υπερασπίσω αυτή τη θέση με τους ανθρώπους μου, στο όνομα του θεού και εναντίον κάθε προσβολής από τον εχθρό».

Τα λόγια του καλύφθηκαν από επευφημίες. Ο Κωνσταντίνος ήξερε πως είχε αποκτήσει έναν έμπιστο σύμμαχο, που θα στεκόταν στο πλάι του ως το τέλος. Ονόμασε τον Ιωάννη Ιουστινιάνη αρχιστράτηγο (πρωτοστάτορα) και υπέγραψε ένα χρυσόβουλο, με το οποίο του παραχωρούσε τη Λήμνο, αν όλα τέλειωναν καλά.

Ο Ιουστινιάνης ανάπτυξε τους άνδρες στην κοιλάδα του Λύκου, στο σημείο όπου επρόκειτο να παλέψουν σώμα με σώμα οι καλύτεροι των δυο πλευρών. Ο Κωνσταντίνος έστησε το στρατηγείο του πλάι στις θέσεις του Ιουστινιάνη, κοντά στην πύλη του Αγίου Ρωμανού. Οι τύχες των δυο ανδρών είχαν ενωθεί.

Αρχές Απριλίου ξεκίνησε η πολιορκία. Αμέσως, ένας μοναχός Πέτρος, ακολουθούμενος από 300 άλλους, πέρασε στις τουρκικές γραμμές, αλλαξοπίστησε κι ονόμασε τον εαυτό του Μεχμέτ (Μωάμεθ). Πάνω στα τείχη έπεφταν βροχή οι σαΐτες, που μετέφεραν προκηρύξεις με συνθήματα κατά των ενωτικών και εκκλήσεις στους υπερασπιστές να παραδοθούν. Ένα τρομακτικό σαμποτάζ μέσα στην Πόλη ανατίναξε τον Ιππόδρομο σκοτώνοντας πολλούς. Το τουρκικό πυροβολικό χαλούσε τα τείχη με τις βολές του. Μεγάλη ζημιά έκανε η λουμπάρδα, που είχε φτιάξει ο Ουρβανός, ένας Ούγγρος μηχανικός, παλιά στην υπηρεσία του αυτοκράτορα. Πέρασε στην πλευρά των Τούρκων, όταν διαπίστωσε ότι οι Βυζαντινοί δεν ήταν σε θέση να τον πληρώνουν.

Οι δυσκολίες πλήθαιναν, πριν καν αρχίσουν οι επιθέσεις. Η γκρίνια ξεκινούσε από το ότι οι μαχητές πάνω στα τείχη δεν είχαν καιρό να βρουν ψωμί και οι οικογένειές τους πεινούσαν. Ο Κωνσταντίνος διέταξε να μοιράζεται στάρι στους συγγενείς των υπερασπιστών. Όμως, στάρι δε βρισκόταν, καθώς το έκρυβαν οι μαυραγορίτες άρχοντες. Τα τείχη δεν επιδιορθώνονταν, όπου πάθαιναν ρωγμές από τις βολές του τουρκικού πυροβολικού. Οι δυο που επιφορτίστηκαν μ' αυτό το καθήκον, είχαν καταχραστεί τα σχετικά κονδύλια. Οι ανθενωτικοί στασίαζαν κάθε τόσο κι οι άρχοντες κρύβανε το χρυσάφι.

Στις 22 Απριλίου, νέο πλήγμα: Από μια τεράστια ξύλινη σχάρα στη στεριά, οι Τούρκοι πέρασαν εβδομήντα πλοία, παρακάμπτοντας την αλυσίδα που έφραζε την είσοδο του Κεράτιου κόλπου. Ο κλοιός στένευε.

Η πρώτη μεγάλη επίθεση εκδηλώθηκε στις 12 Μαΐου. Παλαιολόγος και Ιουστινιάνης πάλεψαν ο ένας πλάι στον άλλον. Οι Τούρκοι αποκρούστηκαν με βαριές απώλειες. Στις 18, νέα μεγάλη επίθεση. Αυτή τη φορά, ένας τεράστιος ξύλινος πύργος πάνω σε ρόδες σπρωχνόταν προς τα τείχη. Ήταν γεμάτος Τούρκους στρατιώτες έτοιμους να ξεχυθούν πάνω στην πύλη του Αγίου Ρωμανού, όπου συνέκλιναν οι προσπάθειες του Μωάμεθ. Ο Ιουστινιάνης έβαλε τους δικούς του να τοξεύουν τον πύργο με βέλη περασμένα σε αναμμένα στουπιά. Ήταν η λύση: Το τέρας πήρε φωτιά και κάηκε πριν να πλησιάσει απειλητικά.

Στις 23 του Μαΐου, μια έκλειψη σελήνης ερμηνεύτηκε από τους ανθενωτικούς ως σημάδι των ουρανών κατά του Παλαιολόγου. Σφοδρό κανονίδι έπληττε τα τείχη, ο λαός στριμωχνόταν στις εκκλησιές κι οι ανθενωτικοί διαδήλωναν βρίζοντας τον αυτοκράτορα. Όμως, όταν ξέσπασε η τουρκική λαίλαπα, ο Ιουστινιάνης ήταν στη θέση του. Η επίθεση αποκρούστηκε και πάλι. Ακολούθησε ησυχία. Ο χρονικογράφος Χαλκοκονδύλης λέει πως έφτασε τουρκική πρεσβεία με πρόταση στον Κωνσταντίνο να φύγει στην Πελοπόννησο μαζί με όποιον άλλον

ήθελε να τον ακολουθήσει. Ο Δούκας γράφει το αντίθετο: Ότι ο Κωνσταντίνος έστειλε πρεσβεία στον Μωάμεθ. Ό,τι κι αν έγινε, δεν υπήρξε αποτέλεσμα. Οι επιθέσεις ξανάρχισαν στις 24 Μαΐου. Αποκρούστηκαν γι' άλλη μια φορά.

Στις 25, γινόταν χαλασμός. Βροχή, σκοτεινιά που διακοπτόταν από αστραπές με μπουμπουνητά κι οι Τούρκοι να επιτίθενται απ' όλες τις μεριές. Οι ανθενωτικοί διέδιδαν πως είχε έρθει η ώρα να εκπληρωθεί η προφητεία με τον άγγελο και ο λαός μετείχε σε λιτανείες. Όμως, ο Ιουστινιάνης ήταν εκεί. Πλάι στον αυτοκράτορα, έδινε με επιτυχία την άνιση μάχη. Γι' άλλη μια φορά, οι Τούρκοι αποκρούστηκαν.

Η πιο σφοδρή επίθεση έγινε στις 27 Μαΐου. Μερικοί Τούρκοι κατάφεραν να σκαρφαλώσουν στα τείχη. Η μάχη δινόταν σώμα με σώμα. Ατρόμητος ο Ιουστινιάνης πολεμούσε μπροστά. Ωσπου έπεσε, πλημμυρισμένος στα αίματα, βαριά πληγωμένος. Άλλοι λένε από βέλος. Άλλοι από πέτρα καταπέλτη. Δυο χρονικογράφοι ορκίζονται πως χτυπήθηκε από μέσα: Από κάποιον ανθενωτικό, στην αναμπουμπούλα της μάχης. Οι δικοί του έκαναν προστατευτικό κλοιό γύρω του. Ο Ιουστινιάνης αιμορραγούσε. Τον μεταφέρανε σε ένα από τα δυο πλοία. Η επίθεση αποκρούστηκε αλλά ο Ιουστινιάνης ήταν πια εκτός μάχης. Οι Γενοβέζοι έφυγαν στη Χίο, όπου ο αρχηγός τους υπέκυψε στα τραύματά του.

Η σφοδρή επίθεση, που εκδηλώθηκε στις 29 Μαΐου 1453, έφερε τους Τούρκους μέσα στην Πόλη. Από την ξεχασμένη ανοιχτή Κερκόπορτα, λέει η παράδοση. Από την πύλη του Ιουστίνου, γράφει ένας χρονικογράφος. Οι τελευταίοι, που είδαν τον Κωνσταντίνο να πολεμά μονάχος, πάνω στα τείχη, δεν ξέρουν, τι απέγινε. Σίγουρα, πρέπει να σκοτώθηκε. Το πτώμα του δε βρέθηκε. Κάποιοι είπαν πως γλίτωσε. Κάποιοι πως θα ξαναγύριζε. Σ' εμάς έμεινε ο θρύλος του μαρμαρωμένου βασιλιά.

(Έθνος, 29.5.1997) (τελευταία επεξεργασία, 4.4.2009)

